

Kertomus radiosodasta

Tämä on kertomus siitä, kuinka Neuvostoliitto talvi- ja jatkosodan aikana yritti käyttää Lahden AM-aseman jaksolukua ja millaisella laitteella nämä yritykset estettiin. Sodan jälkeen valvontakomission miehet yrittivät saada laitteen piirustukset.

Lahden kaupungin symboleina radiomastot ovat kaikille tutut. Kaikilla on myös selvä käsitys mastojen merkityksestä menneinä aikoina. Mutta tiesitkö, että mastot ovat yhä 58 vuoden ikäisinä siinä käytössä, mihin ne pystytettiin. Paitsi toimiva radioasema, on Radiomäellä myös Yleisradion museo.

Yleisradion museo sijaitsee vuonna 1928 valmistuneessa radioasemarakennuksessa. Museo esittelee radiohistoriaa, tekniikkaa, ohjelman tekijöitä, radiovastaanottimia jne. Merkittävä osa radiohistoriaa on Lahden radioaseman toiminta vuodesta 1928 lähtien. Sodan aika on jäänyt erikoisesti asemalla työskennelleiden mieleen. Tärkeästä merkityksestä johtuen asema joutui pommituksen ja radiohäirinnän kohteeksi. Pommitukset eivät yleensä

Vuonna 1940 suuraseman katolle pudonnut pommi teki pahaa jälkeä. Pieneenä ihmeenä voidaan pitää lähetysten alkamista uudelleen jo kymmenen päivän kuluttua pommituksesta.

onnistuneet edes katkaisemaan lähetystä. Poikkeuksen teki vuonna 1940 suuraseman katolle pudonnut pommi.

Sota kuului myös radioaalloilla. Kuuntelijoille tuli tutuksi vastapuolen propagandalähetysten toimittajia, kuten Teuvan Tiltu. Se, mitä asemalla häirintäyryistä tehtiin, selviää ylitarknikko Emil Seniuksen kertomuksesta. Kertomus on Seniuksen 75-vuotispäivänä tehty haastattelu vuonna 1984. Näin Senius:

Murinaa Lahden AM-jaksolla

Neuvostoliitto käytti Lahden AM-aseman jaksolukua talvisodan alusta asti silloin, kun Lahden AM-asemalla oli tauko. Tämän estämiseksi rakennettiin vanhalle asemalle (nyk. Radiomuseolle) antennin alastulon kohdal-

le häiriölähetin, teholtaan n. 10 kW. Lähetin oli itsevärähtelevä ja anodivirtana oli 50 jakson vaihtovirta, ja se antoi tietysti kovaa murinaa Lahden AM-jaksolla silloin, kun AM:llä oli paussi.

Jatkosodan aikana eräänä päivänä Arvi Hauvonen tuli kertomaan, että tohtori Pohjanpalo oli soittanut ja kertonut, että Neuvostoliiton asemat käyttävät Lahden AM:n jaksolukua. Ne lähettivät siis samalla jaksoluvulla omaa ohjelmaansa ja häiritsivät Lahden AM:n toimintaa. Jaksoluku oli niin synkronisoitu, että vinkunaakaan ei esiintynyt. Pohjanpalo oli määrännyt rakennettavaksi sellaisen ohjaimen, jossa on pieni kondensaattori, joka heiluttelee jaksolukua ± 1 kilojakson. No pianhan se tehtiin kun vanhan aseman vintillä oli valmista kamaa aseman romuissa:

”Minä menen sitten Syrjäsen Kallen kanssa hakemaan sitä kondensaattoria ja levysoittimen moottoria pyörittäjäksi”, sanoi Hauvonen, ja siitä sitä lähdettiin. Minä lähdin vintille kokoamaan niitä tavaroita. Siellä olikin valmiina jo tasasuuntaaja, keloja ja laatikoita, ja niin oli varsinainen ohjainosa pian koossa. Kallen sorvattua saatiin ohjain toimimaan ja pantiin heti päälle. Lahdessa oli silloin tyttöjä apupäivystäjänä, ja he saivat puhelimesta Helsingistä määräyksen: ”Mylly pyörimään” tai ”Mylly seis”, mutta hyvin pian tuli ilmoitus, että meidän laitteemme ei vaikuta mitenkään.

Pohjanpalo sanoi, että tehkää toinen samanlainen kondensaattori mutta eri nopeudella pyörimään. Näin saataisiin taajuus mutkittelemaan vielä enemmän. No, siihen laitettiin toinen-

kin kondensaattori pyörimään, mutta tulos oli sama, ei mitään vaikutusta.

Sitten se lätkinä alkoi

Sitten tuli taas määräys, että tehkää nyt koje, jonka jaksoluku muuttuu äkkiä nykyksellä. Pariin porrasvaloautomaattiin kiinnitettiin pienet kondensaattorit, ja sitten äänilevymoottori pyörittämään nokkapyörää, joka kytki porrasautomaattiin virran päälle silloin tällöin tai eri nopeuksilla, aika nopeasti kylläkin. Se kun tehtiin, niin sitten se vasta lätkinä alkoi!

Tytöt hoitelivat laitteen toimintaa saamiensa ohjeitten mukaan. Kun laitteesta ei ollut piirustusta, ajattelin, että täytyyhän ainakin päivystäjiä varten tehdä jonkinlainen. Lähdin piirustus-huoneeseen hakemaan paperia. Siellä olikin valmiina jonkun Hartleyn tai Armstrongin itsevärähtelevän ohjaimen kopio. Kun siihen oli jätetty marginaalia tarpeeksi, ajattelin piirtää uudet laitteet reunoihin. Niin teinkin ja vein piirroksen päivystäjille laitteen viereen seinään.

Valvontakomission miehet tulivat

Tämä systeemi toimi sodan loppuun asti. Kun sotatouhut loppuivat en heti purkanut laitetta. Kytkin vain kideohjauslaitteen rauhanaikaiseen kuntoon. Kuului huhuja, että valvontakomission miehet olivat käyneet monessa paikassa. Eräänä päivänä Hauvonen tuli ilmoittamaan, että nyt Hennalasta soitettiin, että valvontakomission miehet tulevat radioasemalle. Hauvonen sanoi, että älä lähde pidemälle, tulet sitten mukaan kuulusteluun. Olin kuullut, että ne haluavat aina piirustukset ja muut selostukset, ja katselin valmiiksi Marconi-lähettimeen piirustukset ja selostukset englanniksi.

Jonkun ajan kuluttua tulikin sitten nuorenpuoleinen neuvostoliittolainen upseeri, luullakseni luutnantti, ja hyväntuulinen suomalainen lihavahko tulkki. Me menimme suoraan Hauvosen toimistoon. Tulkki ensiksi puheli niitä ja näitä ilmoista ja muista, kysyi sitten jotain upseerilta ja käänsi suomeksi, että kuinka korkeat nuo mastot on? 150 m ilmoitti Hauvonen. Sitten tulkki puhui jonkin aikaa tämän neuvostoliittolaisen upseerin kanssa ja sanoi sitten, että he haluavat selostuksen ja piirustuksen. Lähetimestäkö,

Suomen Teknillisen Museoyhdistyksen uusi levyke, jota tullaan jakamaan kultaisena, hopeisena ja pronssisena henkilöille tai yhteisöille, jotka ovat saavuttaneet erityisiä ansiota Museoyhdistyksen tarkoituksien toteuttamisessa.

minä kysyin? Niin. Tässähän ne on, sanoin.

Sitten ne puhuivat keskenään jotain ja tulkki sanoi, että he tahtovat piirustukset ja selostukset laitteesta, jota käytettiin sodan aikana estämään muiden asemien tulo Lahden jaksoluvuille. Hauvonen vilkaisi minua, ja minä ilmoitin, että laite on vielä tuolla ensimmäisen huoneen nurkassa. Menään sinne, niin minä selostan siellä paikan päällä.

Mentiin sinne, ja minä kertoilin, että tässä se on. Tämän laatikon sisällä on itsevärähtelevä oskillaattori, ihan normaali vehje. Vieressä on sen tasa-suuntaaja, ja sitten tässä päällä pari porrasvaloautomaattia, johon on kytketty pieni kondensaattori, jonka toinen levy sitten liikkuu tämän porrasvaloautomaatin mukaan. Sitten tällaiset pyörivät kytkimet antavat tälle porrasautomaatille käyttösyäyksiä. Paninkin sitten laitteet lätkimään siihen ja sanoin, että tällainen tämä on.

Tulkki sanoi sitten, että he vaativat piirustukset, johon minä sanoin, että tästä ei ole piirustuksia tehty, mutta minä olen tällaisen itsevärähtelevän oskillaattorin kopioon piirtänyt nämä laitteet päivystäjiä varten tuohon reunolle. Muuta ei ole, otatteko te tämän? Otetaan, sanoi upseeri ja otti sen salkkuunsa ja he lähtivät.

Ajattelin, että ei tämä upseeri mikään radiomies ollut, kun meidän muut laitteet eivät yhtään kiinnosta-

neet, ei edes vilkaissut. Hauvonen sanoi, että vähällähän päästiin. Mutta jatkoa seurasi.

Vaativat parempia piirustuksia

Samana iltana Hauvonen soitti minulle kotiin ja sanoi, että nyt ne soittaa sieltä Hennalasta ja vaativat paremman piirustuksen ja selostuksen siitä jaksoluvun heiluttajasta. Mitäs minä sanoin? No sano, että ei sen kummempaa piirustusta meillä ole, ja jos haluavat paremman selostuksen, niin kyllä minä olen valmis tänä iltanakin selostamaan sitä. Mitään kutsua ei sitten kuulunut ja luulin, että nyt asia jo sittenkin kelpaa.

Kului viikko tai kaksi, ja Hauvonen tuli taas kovalla touhulla minun huoneeseen ja kertoi, että ne valvontakomission miehet ovat nyt Rissasen luona ja vaativat parempia piirustuksia ja selostuksia. Mitäs sanotaan? No, onhan siellä työpajalla piirustuskonttori, voihan ne sen piirustuksen tehdä, ja siellä Helsingissähän se on laitteen idean isäkin. Senjälkeen ei asiasta ole kuulunut. Minä vain vein ne moottorit ja porrasvaloautomaatit varaston ylähyllylle, jos vaikka vielä kysellään.

Kertomuksen porrasvaloautomaatti säätökondensaattoreineen on nähtävissä Yleisradion museossa Lahdessa. Museo on auki sunnuntaisin klo 13.00—16.00. Muulloin museota esitellään ryhmille etukäteen sovittaessa, puh. 918-515 223.